

УДК [81'38:811.161.3]/. Шамякін

UDC [81'38:811.161.3]/. Шамякін

ЭКСПЛІКАЦЫЯ ПАЗІЦЫІ ПЕРСАНАЖА Ў АЎКТАРЫЯЛЬНЫМ НАРАТЫВЕ ІВАНА ШАМЯКІНА

EXPLICATION OF THE CHARACTER'S POSITION IN THE AUCTORIAL NARRATIVE BY IVAN SHAMYAKIN

Т. Я. Старасценка,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага
ўніверсітэта імя Максіма Танка

T. Starascienka,
PhD in Philology, Associate Professor
of the Department of Linguistics and
Linguodidactics, Belarusian State Pedagogical
University named after Maxim Tank

Паступіў у рэдакцыю 12.09.2023.

Received on 12.09.2023.

У артыкуле разглядаецца эксплікацыя суб'ектаў аўктарыяльнага наратыву рамана «У добры час» І. Шамякіна на ўзроўні камунікатыўнай мадэлі «наратар – персанаж». Выкарыстаны структурны, апазіцыйны і семантыка-стылістычны метады даследавання. Паказана адметнасць няўласна-простага маўлення ў фарміраванні суб'ектнай перспектывы на фоне знешня аб'ектыўнага апаведу. У такім маўленні вызначаны спецыфіка ўзнікнення апазіцыі *наратар / персанаж*, прынцып уключанасці пункту гледжання персанажа і семантыка-сітаксічныя структуры. Асэнсавана роля модусу ўспрымання з уключэннем прыроды, людзей, памяшкання і такіх кампазіцыйных прыёмаў суб'ектывацыі, як выяўленчы і мантажны. Акрэслена моўная спецыфіка катэгорыі рэтраспекцыі ў рэалізацыі модусу ўспаміну. Прааналізаваны моўныя структуры пазіцыі персанажа на ўзроўні сказа, макрапрапазіцыі і фрагмента. Выяўлены асаблівасці ідыястылю І. Шамякіна ў стварэнні сінкрэтычнай апавядальнай асобы.

Ключавыя словы: аўктарыяльны наратыв; няўласна-простае маўленне; модус успрымання; модус успаміну; макрапрапазіцыя; фрагмент.

The article deals with the explication of the subjects of the auctorial narrative in the novel «In Good Time» by I. Shamyakin at the level of the «narrator-character» communicative model. Structural, oppositional and semantic-stylistic research methods are used. The peculiarity of free indirect discourse (speech) in the formation of a subjective perspective against the background of an outwardly objective narration is shown. In such a speech, the specifics of the emergence of the opposition *narrator / character*, the principle of inclusion of the character's point of view, and semantic-syntactic structures are determined. The role of the mode of perception is comprehended with the inclusion of nature, people, premises and such compositional methods of subjectivation as pictorial and montage. The linguistic specificity of the category of retrospection in the realization of the mode of recollection is outlined. The language structures of the character's position at the level of the sentence, macroproposition and fragment are analyzed. The features of I. Shamyakin's individual style in the creation of a syncretic narrative person are revealed.

Keywords: auctorial narrative; free indirect discourse (speech); mode of perception; mode of recollection; macroproposition; fragment.

Спецыфіка ідыястылю вызначаецца адборам і арганізацыяй рознаўзроўневых моўных сродкаў, якія садзейнічаюць праяўленню моўнай асобы пісьменніка ў структуры, семантыцы і прагматыцы тэксту. Асаблівую цікавасць выклікае эксплікацыя суб'ектаў аўктарыяльнага наратыву, што не знайшло належнага даследавання ў камунікатыўнай стылістыцы. Таму мэтай артыкула з'яўляецца выяўленне асаблівасцей імпліцытнай дыялагізацыі і яе моўнага выражэння ў камунікатыўнай мадэлі «наратар – персанаж» аўктарыяльнага наратыву І. Шамякіна (на матэрыяле рамана «У добры час»). Былі выкарыстаны структурны, апазіцыйны і семантыка-стылістычны метады даследавання.

У аўктарыяльным наратыве І. Шамякіна (раман «У добры час») найбольш пашыранай выступае камунікатыўная мадэль «наратар – персанаж» з эксплікацыяй пазіцыі персанажа найперш на ўзроўні няўласна-простага маўлення (НПМ), модусаў успрымання і ўспаміну.

Да пытання НПМ звярталіся многія навукоўцы, аналізуючы яго розныя аспекты і фармулюючы адпаведныя канцэпцыі. У прыватнасці, лінгвісты мюнхенскай школы кваліфікавалі НПМ як мадыфікацыю простага мовы, з чым, па сутнасці, пагаджаўся і М. М. Бахцін: «НПМ павінна вывучацца ў цеснай сувязі з развіццём іншых жывапісных мадыфікацый простага і ўскоснага маўлення (УМ)» [1, с. 455]. Варта прытрымлівацца канцэпцыі, згодна з якой НПМ уяўляе самастойную форму перадачы чужога выказвання, а не мадыфікацыю простага ці ўскоснага маўлення. Так, некаторымі лінгвістамі НПМ разглядаецца як важны сродак забеспячэння камунікацыі ў свабодным ускосным дыскурсе, што робіць яго сутнасць дыялагічнай [2; 3, с. 6]. І калі ў традыцыйным наратыве прысутнічае адна свядомасць, увасобленая ў апавядальніку, то, на думку А. В. Падучавай, у свабодным ускосным дыскурсе наратар успрымае свет з пазіцыі аднаго ці некалькіх персанажаў [2, с. 335–353].

Пры даследаванні двухплавасці НПМ, пры якой улічваецца доля ўдзелу наратора і персанажа, прагматычны аспект, на думку І. У. Труфанавай, забяспечваецца адносінамі персанажа да рэчаіснасці. Прычым план персанажа выяўляецца ў НПМ не мадальнай афарбоўкай, не формамі часу, не лексікай, не сінтаксічнымі канструкцыямі і ўсёй будовай маўлення персанажа, не словазлучэннямі з семантыкай ацэнкі, а, у першую чаргу, маўленчымі актамі персанажа і яго індикатарам [4, с. 31].

Стылістычны аспект НПМ звязаны з дыялагічным узаемадзеяннем апавядальніка і персанажа з перавагай у маўленні аднаго ці другога. Асаблівасці лінгвастылістычнай арганізацыі твора разглядае Я. А. Ганчарова [5], у манаграфіі якой вылучаюцца два асноўныя прынцыпы ўвядзення НПМ у кантэкст – аўтасемантыі і сінсемантыі. Пры аўтасемантыі існуе адносна ізаляванасць сказаў унутры кантэксту, таму «голас» персанажа выяўляецца дастаткова выразна праз пыталыныя і клічныя зачыны, аднастайныя структуры. Сінсемантычныя тэндэнцыі НПМ заўважаюцца ва ўмовах уключэння ў структурныя элементы наратарскага апавяду рыс персанальных спосабаў выказвання, так званых мікраформаў, да якіх Я. А. Ганчарова адносіць пачона-мадальныя члены, словазлучэнні з ацэнчнай семантыкай, словы-цытаты маўлення і думак персанажа [5, с. 128–129]. Даследчыца вылучае пэўныя прыкметы пункту гледжання апавядальніка і персанажа ў мастацкім апаведзе: 1) рознастылёвасць лексікі наратора і героя; 2) лексемы свядомасці героя вылучаюцца графічна – працяжкамі або коскай; 3) семантыка лексем персанажа НПМ мае эмацыянальна-ацэнчны кампанент [5, с. 130].

Даследчыкі беларускага мастацкага дыскурсу адзначаюць наступныя рэlevantныя асаблівасці НПМ: дзеясловы мыслення, пачуцця *думаць, разважаць, марыць, адчуваць* і інш. як традыцыйныя сродкі ўключэння НПМ у аўтарскі апавед; змена часавага плана, напрыклад, *прошлы час аўтарскага маўлення* замяняецца на *цяперашні НПМ*; сінтаксічная будова (ужыванне ў НПМ пыталыных, клічных сказаў, парцэляцыі); мадальныя словы (*пэўна, магчыма, праўда* і інш.); указальныя часціцы, прыслоўі месца і часу (*вось, вунь, там, тут, зараз, пасля* і інш.); стылізацыя лексічнага складу НПМ (ужыванне прастамоўных, дыялектных слоў, фразеалагізмаў, прыказак, прымавак) [6, с. 18–19].

Па прынцыпе дыялагічнасці маўлення аўтара і героя Л. А. Сакалова вылучае тры віды НПМ [7, с. 25–29]. Для першага характэрна самаўхіленне апавядальніка, у выніку чаго мяжа наратарскага і персанажнага маўлення выяўляецца выразна, а НПМ, як правіла, вызначаецца пэўнай працягласцю. Другі від НПМ разглядаецца як уключаны ў апавед, паколькі і персанаж, і апавядальнік удзельнічаюць у маўленні на роўных правах. Таму НПМ пастаянна чаргуецца з наратарскім маўленнем і мае меншую працягласць у параўнанні з НПМ першай разнавіднасці. НПМ трэцяга віду функцыянуе ў выглядзе слоў, спалучэнняў, уласцівых персанажу, і яе дастаткова складана адасобіць ад наратарскага маўлення.

У НПМ І. Шамякіна апазіцыя *наратар / персанаж* рэпрэзентуецца пераважна па прымеце сінтаксічнай будовы (экспрэсіўных канструкцый – пыталыных,

клічных сказаў). У такім выпадку дзейнічае аўтасемантычны прынцып уключэння пазіцыі суб'екта, які дазваляе выразна адчуць пункт гледжання «іншага» праз мінімальны аб'ём сінтаксічнай канструкцыі – адзін сказ: *Васіль штодзень падоўгу прастойваў перад няскончаным зрубам. Дзе ўзяць сродкі, каб наняць цесляроў?; Ён ведаў: у раёне за гэта не паглядзяць па галаве ні яго, ні Гольдзіна. Ну, і няхай!* (І. Шамякін).

Рэалізацыя НПМ на ўзроўні макрапрапазіцыі, структурна арганізаванай як празаічная страфа, адбываецца праз уводную перфектную форму наратора *Максім узлаваўся* і пераход да пазіцыі персанажа, эксплікаваную прэзэнсам і экспрэсіўнымі сінтаксічнымі канструкцыямі: *Ды што гэта, на самай справе? Чаго яны хочуць ад яго? Аднаму не падабаецца, што ён зрабіў, другому – што сказаў... Ды што ён, хлапчук ім, вучань, якога трэба школіць на кожным кроку? Ён – афіцэр, кавалер двух ордэнаў.*

НПМ узроўню фрагмента, які ўключае некалькі макрапрапазіцый, таксама мае аўтасемантычны характар, што дазваляе выразна выявіць і размежаваць розныя суб'ектныя пазіцыі: *Яна прачнулася спалоханая і ўстрывожаная, моцна калацілася сэрца. Што за недарэчны сон? Чаму – Васіль? Чаму ў апошні час яна пачала часта думаць аб ім? Не, не, Васіль проста добры таварыш, з якім можна шчыра пагутарыць, параіцца. А яна паранейшаму кахае Максіма. Няхай у апошні час яны сустракаюцца, як чужыя, і гавораць толькі аб калгасных справах, аб тым, аб чым і належыць гаварыць старшыні і брыгадзіру, але ж яна бачыць, што яму сорамна за свае ўчынкi. Колькі часу прайшло, як ён ужо не наведваецца вечарамі ў Дабрадзееўку, не заходзіць да доктара! Яна ж усё гэта бачыць, усё прыкмячае. Ды не адна яна: яе сяброўкі сочаць за кожным яго крокам і аб усім раскажваюць ёй. Але чаму яна пачала думаць аб ім так спакойна, разважліва, як думаюць пра тое, што ўжо ніколі не вернецца?* (І. Шамякін).

Камунікатыўная мадэль «наратар – персанаж» з эксплікацыяй пазіцыі персанажа рэалізуецца ў І. Шамякіна праз модусы ўспрымання і ўспаміну са значнай перавагай першага. Модус успрымання ўключае прыроду, людзей, памяшканне, прычым *прошлы час* як моцны член апазіцыі *цяперашні / прошлы* вызначае дыскурс «ад наратора» і «ад персанажа» (у ацэнцы прыроды, чалавека, памяшкання): *Маша рушыла праз гароды ў поле... Хрушцела пад нагамі ледзяная корка. Панура абвіслі да самай зямлі абледзянелыя галінкі хвоек...; Позіркi іх сустрэліся. Незнаёмаму было год пяцьдзясят. Ён быў невысокага росту, хударлявы, з густой шапкай сівых валасоў і з вельмі густымі, сівымі брывамі. Гэтыя бровы неяк адразу кідаліся ў вочы...; Максім выйшаў з паласы святла, падняў галаву... Бялеў зусім новенькі франтон; гонтавы дах быў ужо крыху цяменьшы, але таксама яшчэ досыць выразна вырысоўваўся на фоне чорнага неба...* (І. Шамякін). У персанажным модусе ўспрымання І. Шамякін спалучае такія кампазіцыйныя прыёмы суб'ектывацыі апаведу, як выяўленчы і мантажны. Суб'ектны план мантажнага прыёму заключаецца ў тым, што

праз позірк назіральніка аб'ект можа то набліжацца, то аддаляцца, выглядаць у агульным або ў буйным плане. Мантажнае пісьмо адлюстроўвае змену планаў: ад агульнага, да сярэдняга і буйнога. Выяўленчы прыём характарызуе персанаж (у прыватнасці Максіма) як пазытычна адораную натуру. І калі наратарскае апісанне прыроды вызначаецца стылістычна нейтральнымі эксплікантамі, то персанажнае праз выяўленчы прыём вербалізавана канвергенцыйнай вобразных сродкаў: *Калі яны (сняжынкі) падалі на руку, на твар, здавалася: яшчэ хвіліна – і разарвецца хмара, сыпане белым пухам, і закружыцца ён у дзіўным карагодзе, пакрываючы зямлю мяккаю, пушыстаю коўдрай* (І. Шамякін).

Паколькі ў артыкуле разглядаецца нарратыў на ўзроўні маналагічнага тэксту з уласцівай яму полісуб'ектнасцю, то неабходна ўлічваць: у аўтарыяльным наратыве прысутнічае дынамічная пазіцыя апавядальніка, якая праяўляецца свабодай перамяшчэння ў прасторава-часавых і суб'ектна-экспрэсійных параметрах тэксту, «перадачай правоў» персанажу, пераключэннем, зліццём або супастаўленнем суб'ектных сфер. Такая дынаміка праяўляецца і на ўзроўні эксплікацыі разнастайных модусаў.

Адметнасцю ідыястылю І. Шамякіна ў рамане з'яўляецца рэалізацыя модуса ўспаміну персанажа ў аўтарыяльным наратыве праз катэгорыю рэтраспекцыі як тэмпаральную інверсію, здольную парушаць рэальную паслядоўнасць падзей. Хоць па частотнасці ўжывання гэты модус саступае модусу ўспрымання. Рэтраспекцыя як працэс парадыгматычнага плана стварае сістэмныя сувязі, дазваляючы суаднесці мінулыя факты ў іх нелінейным размяшчэнні. Пры характарыстыцы рэтраспекцыі І. Р. Гальперын вылучае два яе тыпы: суб'ектыўна-чытацкую і аб'ектыўна-аўтарскую [8, с. 106]. У рамане «У добры час» актуалізуецца другі тып з кампазіцыйна-тэкставай разнавіднасцю, якая наўмысна парушае сюжэтны час з мэтай акцэнтацыі ўвагі на асабліва значных для разумення псіхалогіі персанажа мінулых падзеяў.

Модус успаміну рэалізуецца на ўзроўні фрагментаў з некалькімі макрапрапазіцыямі. Семантыка-сіntaxічныя асаблівасці імперфекта героя ва ўспаміне сведчаць, што такая часавая форма не мае ўказання на мяжу або не мае семантыкі змены дзеяння. Увага сканцэнтравана толькі на працэсе называння дзеяння і яго аднесенасці да мінулага плана. Дзеянне апісваецца, але не аднаўляецца. Гэтым магчыма патлумачыць актуалізацыю ў імперфектах апісальнай функцыі. Што да перфектных дзеясловаў, ужытых у кантэксце ўспаміну, то яны выяўляюць аднесенасць выніку да цяперашняга часу.

Рэтраспектыўны план персанажа можа ўводзіцца І. Шамякіным канструкцыйнай ускоснага маўлення, у галоўнай частцы якой ужываецца дзеяслоў ментальнасці: *Лескавец помніў, як яго (хвойнік) садзілі... ; Яна (Маша) успомніла, як бянтэжылася... (І. Шамякін)*. Модус успаміну ўключае элемент персанажнага разважання: *Можа гэта таму, што і самі яны выраслі, пасталелі. А можа час рабіў сваё – астывалі пачуцці...* (І. Шамякін). Мадальнае слова *можа* выражае сумнеў і роздум. У стылістычных даследаваннях словы эпістэмічнай мадальнасці

адносяцца да сродкаў эксплікацыі суб'екта маўлення як пасрэдна-перцыпіента паміж аўтарам і чытачом. Лічым, што мадальныя словы з праблематычнай верагоднасцю (напэўна, можа, магчыма і інш.) і катэгарычнай верагоднасцю (безумоўна, несумненна, канечне і інш.) варта адносіць да сродкаў выражэння прыёму ўяўлення (кампазіцыйны прыём суб'ектывацыі аўтарскага апаведу), якія актуалізуюць пункт гледжання персанажа ў мастацкім тэксце, і да сродкаў выражэння катэгорыі модуса – персуазійнасці – у мастацкай публіцыстыцы для кваліфікацыі падзей з пазіцыі аўтара.

Суб'ектыўнасць «як пэўны спосаб быцця чалавека» [9, с. 52] на ўзроўні аўтарыяльнага апаведу дазваляе адчуць дыялагізм маналагічнай нарацыі. І яшчэ такое меркаванне: «Сучасная проза агаляе звычайнае вымярэнне апавядальнай часткі, пачынаючы ад выбару наратыўнай перспектывы» [10, с. 202]. Такая звычайнасць, на наш погляд, праяўляецца ў тым, што наратар не захоплівае мастацкую прастору і час выключна сваёй пазіцыяй, а далучае да адметнай унутранай сутворчасці іншых суб'ектаў, дазваляючы ім выяўляць сваё бачанне падзей і ацэньваць іх. Проза вызначаецца складаным характарам узаемадзеяння маўленчых структур аўтара з маўленчымі структурамі персанажаў, у якім аўтара варта разумець як аўтара-апавядальніка, і ў выніку стварае мастацкі свет з дынамічнай сістэмай бесперапынных змяненняў. Дынаміка наратарскага і персанажнага маўленчых пластоў характарызуецца глыбокім узаемаўплывам і ўзаемапраціўленнем, грані паміж імі размытыя. У такой непразрыстасці мяжы паміж рознымі суб'ектамі аўтарыяльнага наратыву ўзнікае імпліцытная дыялагізацыя, у якой неабходна адрозніваць, вылучаючы па пэўных моўных маркерах, адпаведныя пункты гледжання. Цэласнае ўяўленне аб ідыястылі пісьменніка складаецца з мноства фактараў, адным з якіх з'яўляецца кантамінацыя розных маўленчых пластоў, іх глыбокая ўнутраная дынаміка, на што звычайна не звяртаецца ўвага даследчыкаў мастацкай прозы. На наш погляд, менавіта падыход з пазіцыі імпліцытнай дыялагізацыі павінен вызначаць парадыгму рознаўзроўневых моўных эксплікантаў ідыястылю пісьменніка.

Пры разглядзе рамана «У добры час» І. Шамякіна імпліцытная дыялагізацыя аўтарыяльнага наратыву выяўлена на ўзроўні камунікатыўнай мадэлі «наратар – персанаж» з эксплікацыйнай пазіцыі персанажа на ўзроўні НПМ, модусаў успрымання і ўспаміну. НПМ рэалізуецца ў І. Шамякіна аўта-семантычна праз сказ і больш буйныя тэкставыя адзінкі – макрапрапазіцыю і фрагмент. Пры гэтым стылістычна нейтральныя канструкцыі наратара кантрастуюць з экспрэсійнымі тэкставымі сегментамі персанажа. Сярод суб'ектных модусаў у рамане пераважае модус успрымання прыроды, чалавека, памяшкання з дамінантным прыроды. Таксама ўжыты меншы па частотнасці модус успаміну аб'ектыўна-аўтарскай рэтраспекцыі з кампазіцыйна-тэкставай разнавіднасцю. Аналіз моўнай эксплікацыі камунікатыўнай мадэлі «наратар – персанаж» дазволіў выявіць асаблівасці сінкратычнай моўнай асобы аўтарыяльнага наратыву І. Шамякіна.

ЛІТАРАТУРА

1. Бахтин, М. М. Тетралогія / М. М. Бахтин. – М. : Лабиринт, 1998. – 608 с.
2. Падучева, Е. В. Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива / Е. В. Падучева. – М. : Шк. «Языки русской культуры», 1996. – 464 с.
3. Сысоева, В. В. Нарративный потенциал несобственно-прямой речи в художественном тексте : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / В. В. Сысоева ; Белгород. гос. ун-т. – Белгород, 2004. – 23 с.
4. Труфанова, И. В. Прагматика несобственно-прямой речи / И. В. Труфанова. – М. : Прометей, 2000. – 569 с.
5. Гончарова, Е. А. Пути лингвостилистического выражения категорий автор – персонаж в художественном тексте / Е. А. Гончарова. – Томск : Томс. гос. ун-т, 1984. – 145 с.
6. Абабурка, М. В. Сучасны літаратурна-мастацкі расповед : манаграфія / М. В. Абабурка, В. М. Саўчанка. – Магілёў : Магілёўск. дзярж. ун-т, 2011. – 260 с.
7. Соколова, Л. А. Несобственно-авторская (несобственно-прямая) речь как стилистическая категория / Л. А. Соколова. – Томск : Томс. гос. ун-т, 1968. – 281 с.
8. Гальперин, И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин ; отв. ред. Г. В. Степанов. – Изд. 9-е. – М. : URSS : ЛЕНАНД, 2016. – 144 с.
9. Gleń, A. Bycie – słowo – człowiek: inspiracje heideggerowskie w literaturze / A. Gleń. – Opole : Uniw. Opolski, 2007. – 166 s.
10. Łebkowska, A. Narracja / A. Łebkowska // Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy / red.: M. P. Markowski, R. Nycz. – Kraków, 2006. – S. 181–215.

REFERENCES

1. Bahtin, M. M. Tetralogiya / M. M. Bahtin. – M. : Labirint, 1998. – 608 s.
2. Paducheva, E. V. Semanticheskie issledovaniya. Semantika vremeni i vida v russkom yazyke. Semantika narrativa / E. V. Paducheva. – M. : Shk. «Yazyki russkoj kul'tury», 1996. – 464 s.
3. Sysoeva, V. V. Narrativnyj potencial nesobstvenno-priamoj rechi v hudozhestvennom tekste : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / V. V. Sysoeva ; Belgorod. gos. un-t. – Belgorod, 2004. – 23 s.
4. Trufanova, I. V. Pragmatika nesobstvenno-priamoj rechi / I. V. Trufanova. – M. : Prometej, 2000. – 569 s.
5. Goncharova, E. A. Puti lingvostilisticheskogo vyrazheniya kategorij avtor – personazh v hudozhestvennom tekste / E. A. Goncharova. – Tomsk : Toms. gos. un-t, 1984. – 145 s.
6. Ababurka, M. V. Suchasny litaraturna-mastacki raspoved : managrafiya / M. V. Ababurka, V. M. Saŭchanka. – Magilyoŭ : Magilyoŭsk. dzyarzh. un-t, 2011. – 260 s.
7. Sokolova, L. A. Nesobstvenno-avtorskaya (nesobstvenno-priamoj) rech' kak stilisticheskaya kategoriya / L. A. Sokolova. – Tomsk : Toms. gos. un-t, 1968. – 281 s.
8. Gal'perin, I. R. Tekst kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya / I. R. Gal'perin ; otv. red. G. V. Stepanov. – Izd. 9-e. – M. : URSS : LENAND, 2016. – 144 s.
9. Gleń, A. Bycie – słowo – człowiek: inspiracje heideggerowskie w literaturze / A. Gleń. – Opole : Uniw. Opolski, 2007. – 166 s.
10. Łebkowska, A. Narracja / A. Łebkowska // Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy / red.: M. P. Markowski, R. Nycz. – Kraków, 2006. – S. 181–215.